

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 2, 2021 | 25.02.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.2.71](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.2.71)

УДК 330.3

Л. В. Лебедева,

*к. е. н, доцент, доцент кафедри економічної теорії та конкурентної політики
Київського національного торговельно-економічного університету
ORCID: 0000-0001-8632-5460*

А. О. Сорокіна,

*здобувач освітнього ступеню «бакалавр» кафедри туризму та рекреації
Київського національного торговельно-економічного університету
ORCID: 0000-0002-6512-2776*

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ТА ЙОГО ВИМІРУ В УМОВАХ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

L. Lebedeva

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Competition Policy, Kyiv National University of Trade and Economics

A. Sorokina

Bachelor's degree student, Kyiv National University of Trade and Economics

PROBLEMS OF ECONOMIC GROWTH AND ITS MEASUREMENT IN THE CONDITIONS OF INTENSIFICATION OF GLOBALIZATION PROCESSES

Глобалізація - процес трансформації світового господарства в єдиний економічний, політичний, інформаційний, соціальний, фінансовий простір внаслідок прискорення та інтенсифікації взаємовідносин між країнами. Інтенсивність процесу глобалізації призвела до збільшення впливу економічно розвинених країн не тільки на менш розвинені країни, а й на весь світ, адже політика розвинених країн є визначальною при світовому розподілі доходів, міграційних процесах, розмежуванні міжнародних ринків та у міжнародних економічних відносинах зокрема. В такому випадку постає питання доцільності стимулювання високих темпів економічного зростання в економічно розвинених країнах та виникнення проблем з цим пов'язаних.

В статті висвітлюється питання проблематики одного з проявів глобалізації – економічного зростання. Досліджено негативні прояви глобалізації та економічного зростання в розвинених країнах. Розглянуто актуальність використання ВВП для виміру економічного зростання, визначено можливі його альтернативи. Досліджено негативний вплив економічного зростання, а разом з ним, і сучасної глобалізації, на навколишнє середовище, розподіл доходів населення та споживання. В результаті було доведено потребу у побудові моделі економічного зростання, в основі якої лежить не лише вимір ВВП, а й показники якості життя населення, врахування всіх можливих засобів захисту та відновлення навколишнього середовища. Предметом дослідження є проблеми економічного зростання в розвинених країнах в умовах підвищення інтенсивності сучасних глобалізаційних

процесів. В процесі дослідження були використані аналітичний та системний методи, за допомогою яких було визначено роль економічного зростання в розвинених країнах та його негативні наслідки.

Globalization is the process of transformation of the world economy into a single economic, political, informational, social, financial space due to the acceleration and intensification of relations between countries. The intensity of the globalization process has led to an increase in the influence of economically developed countries not only on less developed countries but also on the world, as the policy of developed countries is decisive in global income distribution, migration, international markets and international economic relations in particular. In this case, the question arises about the feasibility of economic growth, the choice of its implementation and its impact.

The article examines the methodological aspects of defining the term "globalization" and covers in detail the issue of one of the manifestations of globalization - economic growth. The negative manifestations of globalization in general and economic growth in developed countries in particular have been studied, such as: the need to maintain a constant rate of economic growth, as measured by GDP growth, which, in our opinion, has significant shortcomings; inequality of income distribution; excessive consumption; negative impact on the environment. The relevance of GDP usage is considered and possible alternatives are identified, in addition, the negative impact of economic growth, and with it, modern globalization, on the environment, unequal income distribution and excessive consumption were considered. To assess the country's well-being and to build further effective public policy, a more comprehensive indicator is needed that combines not only the economic component but also the environmental and social ones. As a result, it was proved for the model of economic growth, which is based not only on GDP growth but also on the quality of life of the population, taking into account all possible means of protection and restoration of the environment is needed. The subject of the study is the problem of economic growth in developed countries in terms of increasing the intensity of modern globalization processes. The study used analytical and systematic methods to determine the role of economic growth in developing countries and its negative consequences.

Ключові слова. Глобалізація; економічне зростання; економічно розвинені країни; ВВП; сталий розвиток; «зелене зростання»; від'ємне зростання.

Keywords. Globalization; economic growth; developed countries; GDP; sustainability; green growth; degrowth.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Внаслідок інтенсифікації глобалізаційних процесів в XXI столітті, обмеженості економічних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, зростання нерівності у доходах населення все гострішою стає проблема пошуку альтернативної моделі економічного розвитку, щоб могла вирішити проблеми сучасності. Тому актуальним є питання визначення доцільності безперервного економічного зростання та пошук його альтернатив, що відповідають викликам XXI сторіччя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дослідженням поняття глобалізації та її особливостей займалися І. Валлерстайн [22], Р. Робертсон [20], К. Омае [19], К. Уоллс [23]. Серед українських вчених висвітленням питання глобалізації займалися А. Гальчинський [2], О. Білорус [1], А. Герасименко [3, 4], В. Лагутін [6]. Важливий внесок також вніс Гж. Колодко [5], досліджуючи економіку помірності. ВВП та його ефективність досліджували С. Кузнець [14], який запровадив сам показник, альтернативи ВВП досліджували Р. Костанза [9] та І. Кубішевський [13]. С.Дрюс та Дж. ван дер Берг [10] займалися експериментальним дослідженням зростання ВВП. Актуальність проблеми масового споживання розглядав вітчизняний вчений Є. Кучеренко [Ошибка! Источник ссылки не найден.]. Проте питання проблем економічного зростання та його виміру, особливо з точки зору негативного впливу високих темпів економічного зростання на загальний економічний розвиток вивчалися не достатньо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є висвітлення проблематики сучасного стану світової економіки в умовах глобалізаційних процесів в цілому та обґрунтування недоцільності високих темпів економічного зростання в розвинених країнах зокрема. Завданнями статті є: розкриття сутності

поняття глобалізації та економічного зростання; висвітлення основних негативних наслідків економічного зростання у розвинених країнах; пошук методів вирішення або альтернатив негативного впливу економічного зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Глобалізація – процес, без якого важко уявити сучасне світове господарство. Це комплексне поняття, яке стосується усіх сфер суспільного життя та містить багато суперечностей стосовно свого теоретичного трактування. Вивченням даного процесу займалось чимало вчених, і у кожного з них різне ставлення: одні вважають, що глобалізація є основним рушієм взаємозалежності та інтеграції держав, інші наголошують на негативних наслідках глобалізації (наприклад, таких, як безробіття або нерівність розподілу капіталу). Можемо виділити наступні три групи підходів до вивчення глобалізації: гіперглобалістський, трансформаційний та скептичний.

Табл. 1. Підходи до вивчення глобалізації

<i>Гіперглобалісти</i>	<i>Трансформаціоністи</i>	<i>Скептики</i>
Розглядають глобалізацію як неминуче і необхідне явище, яке за своєю сутністю є своєрідним поштовхом до розвитку економіки як національної, так і світової.	Глобалізація – результат еволюційних процесів, що відбуваються в ході розвитку людства. Охоплює не всі регіони планети, а лише ті, що є більш розвиненими, як наслідок менш розвинуті країни стають підконтрольними.	Глобалізація виступає негативним явищем, що призводить до все більшої соціальної нерівності, безробіття, соціальної уніфікації та екологічної катастрофи.

Складено авторами на основі [2], [1], [22], [23], [20]

Серед українських вчених дослідження проблематики глобалізації займалися А. Гальчинський, О. Білорус, Ю. Пахомов. А. Гальчинський визначає два види глобалізаційних процесів: ті, що відбуваються внаслідок численних економічних явищ, і глобалізацію «ноостичного» типу, яка «відбиває більш високий рівень глобалізаційного процесу – еволюційний саморозвиток у напрямі макроцивілізаційної інтеграції й відповідно – геоцентричної економіки» [2, с. 234], тобто глобалізація «ноостичного» типу – та, яка базується не на взаємозалежності держав, а на їх особистій еволюції та розвитку. О. Білорус розглядає як позитивні, так і негативні наслідки глобалізації і зазначає, що, хоча глобалізація і сприяє масштабності інтеграції, проте це може призвести до послаблення ролі на світовому ринку слаборозвинутих країн та країн, що розвиваються, адже більшу частину ринку займають провідні країни. Крім того, він наголошує на важливості розвитку разом з глобалізаційними процесами і розвитку людських цінностей, розуміння нової якості життя, зміни ставлення людини-працівника до самого себе і до свого місця і ролі в світі [1, с. 123].

З усього вищезазначеного можна зробити висновок, що глобалізація – суперечливе поняття. Надалі під поняттям глобалізації матимемо на увазі процес трансформації світового господарства в єдиний економічний, політичний, інформаційний, соціальний, фінансовий простір внаслідок прискорення і інтенсифікації взаємовідносин між країнами.

Глобалізація має як позитивні (наприклад, зростання кількості робочих місць, удосконалення технічних засобів виробництва, зростання рівня життя населення загалом), так і негативні наслідки. Виділимо наступні негативні наслідки:

- необхідність підтримки постійних темпів економічного зростання, яке вимірюється зростанням ВВП, що, на нашу думку, має значні недоліки;
- нерівність розподілу доходів;
- надмірне споживання;
- негативний вплив на навколишнє середовище.

Сучасний етап розвитку глобалізаційних процесів характеризується зростанням обсягів виробництва. Під «збільшенням обсягу виробленої продукції» найбільш правильно було б вважати економічне зростання – один з найголовніших термінів, який використовується у побудові політики будь-якої країни, неважливо на якій стадії економічного розвитку вона знаходиться зараз.

Оскільки метою статті є висвітлення проблематики сучасного стану світової економіки в умовах інтенсифікації глобалізаційних процесів, а однією з характерних рис глобалізації є безпосередньо економічне зростання, актуальним постає питання доцільності тих темпів економічного зростання в розвинених країнах, які характерні їм зараз. Чи настільки воно важливе в контексті інтенсивності сучасної глобалізації та її негативних проявів, і чи можливо вибудувати таку державну політику, основною метою якої не буде постійне збільшення ВВП в майбутній перспективі?

ВВП як показник виміру добробуту країни: негативні наслідки зростання та недоцільність сучасного використання

Для вимірювання економічного зростання використовують такі показники, як: збільшення обсягів ВВП за обраний період часу, збільшення обсягу ВВП на особу та збільшення обсягу ВВП на одного зайнятого. В довгостроковій перспективі найбільш поширеною є думка про те, що всі ці показники повинні мати тенденцію до тривалого зростання. Тобто, якби ми графічно зображали ВВП, найбільш логічно було б намалювати лінію,

що нескінченно прямує вгору. Проте, наразі зростання світового ВВП наближено має вигляд S-подібної кривої. В 2019 світове зростання ВВП становило 2.5%, це на 4.2% менше, ніж в 1964 році, в період розквіту «золотої доби капіталізму» [24]. Наразі зростання світового ВВП має тенденцію до спадання порівняно з попереднім десятиліттям. ВВП зростає, але вже значно меншими темпами.

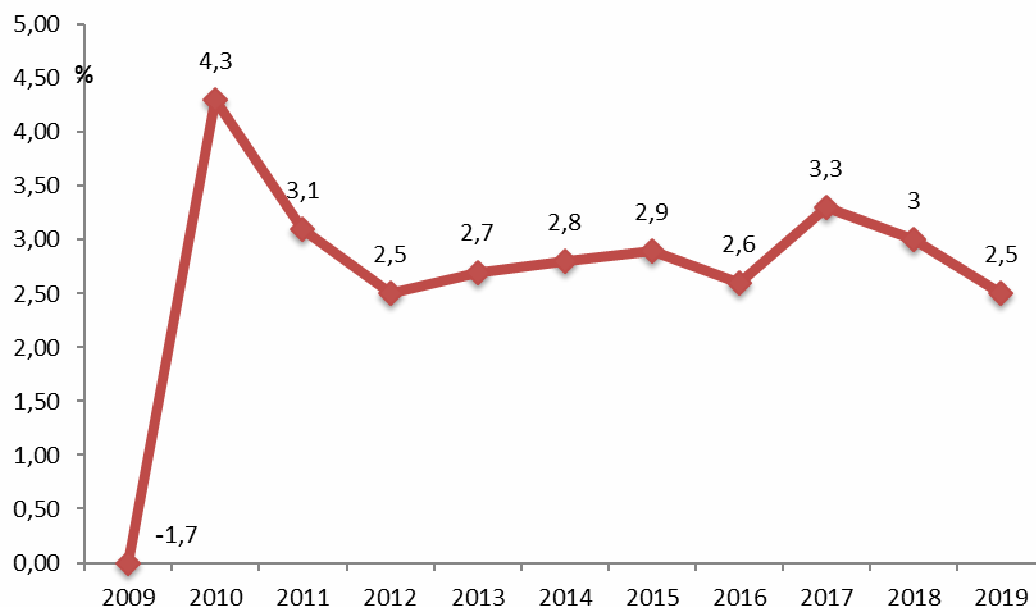

Рис. 1. Зростання світового ВВП 2009-2019 [24]

Сучасне поняття ВВП з'явилося в 1937 році, коли Саймон Кузнець на засіданні Конгресу США представив власну доповідь «Національний дохід, 1925-35». В ній йшлося про інструмент виміру загального добробуту країни. Ідея Кузнеця полягала в тому, щоб охопити вартість всіх товарів та послуг, вироблених фізичними, юридичними особами та урядом. При покращенні економічної ситуації індикатор повинен був зростати, а при погіршенні, відповідно, ставати меншим. Починаючи з 1944 року показник остаточно закріпився в США, було зручно слідкувати за відновленням економіки після двох світових воєн, крім того почалася холодна війна між США та Радянським Союзом, що також вплинуло на тенденцію до виміру постійного економічного зростання внаслідок глобального конкурентного середовища.

ВВП – кількісний показник, використовуючи який зручно визначати зміну обсягів виробництва (варто зазначити, що ВВП вимірює лише ринкові операції і ігнорує соціальні витрати, вплив на навколишнє середовище та нерівність доходів, про що ми вже зазначали [7]), проте якісно він ніяк не відображає рівень життя населення тієї чи іншої країни. ВВП враховує лише кількість, а не позитивні або негативні наслідки від зростання цієї кількості. Наприклад, з боку показників економічного зростання, створення ядерної зброї в Північній Кореї – це один плюс до обсягів виробництва, але це навряд чи сподобається всьому світові. Пізніше й сам Кузнець наголошував на тому, що «використовуючи даний показник для оцінки поточних економічних проблем та політики, варто пам'ятати про різницю між кількісним та якісним зростанням, між його витратами та віддачею, короткостроковими та довгостроковими перспективами.» [14, с. 29]. На нашу думку, на даний момент надто великий акцент на зміні ВВП у розвинених країнах призводить лише до соціальної та екологічної нестабільності. Можна зробити висновок, що для оцінки добробуту країни та для побудови подальшої ефективної державної політики потрібен більш вичерпний показник, який об'єднає не лише економічну складову, а й екологічну та соціальну.

Не секрет, що альтернативи ВВП почали з'являтися вже з 70-х років ХХ століття. Загалом, їх можна поділити на три групи. До першої групи входять *коригуючі* показники, які враховують разом із економічними аспектами ще соціальні та екологічні фактори. Друга група – показники, що враховують *суб'єктивні* оцінки добробуту населення. І третя група – *комплексні* показники, що охоплюють наявність житла, тривалість життя, дозвілля, політичне середовище в країні [9, с. 284].

Коригуючі показники. До першої групи можна віднести Дійсний показник прогресу (genuine progress indicator - GPI). Цей показник враховує витрати на особисте споживання (які є більшою частиною ВВП), але уточнює їх ще 24 індикаторами, такими, як розподіл доходу, екологічні витрати, негативну діяльність (злочинність та забруднення довкілля). Крім того, GPI враховує компоненти, які ВВП залишив поза увагою: домашня робота та волонтерство [13, с. 58].

Одним з найбільш популярних показників, який набув широкого практичного застосування, є Індекс людського розвитку. Він враховує: очікувану тривалість життя, рівень освіченості населення та ВВП на особу за паритетом купівельної спроможності. Оскільки цей показник ще з 90-х років ХХ століття використовують для виміру прогресу людського розвитку, він допомагає наглядно спостерігати за тим, що більший ВВП не завжди означає більшу тривалість життя, рівний розподіл доходів та вищий рівень освіченості населення.

Суб'єктивні показники. Дані показники – це оціночні судження власного добробуту жителів країн. Варто зазначити, що з приводу застосування таких показників виникають сумніви: у кожній людині власне розуміння добробуту, тому оцінки можуть відрізнятись. Такі показники добре використовувати, щоб дізнатись думку населення і врахувати її в майбутніх економічних цілях. Прикладом таких показників є Світове опитування цінностей (World Values Survey – WVS). Цей показник використовується в понад 70 країнах, одним із компонентів є оцінка задоволеністю життя [9, с. 284].

Комплексні показники об'єднують суб'єктивні та об'єктивні компоненти. Як приклад - Інтегрований Показник Благополуччя, запропонований Г.ж. Колодко. Даний показник також складається з ВВП, проте доповнюється й іншими компонентами. Це, зокрема: суб'єктивна оцінка ступеня задоволеності життям, стан навколишнього середовища, вільний час і культурні цінності, що його наповнюють [5, с. 22].

З вищезазначеного робимо висновок, що оскільки добробут країни – складнокомпонентне явище, дуже важко розробити один універсальний показник. Тому, на нашу думку, потрібно використовувати декілька показників: ВВП, за допомогою якого можна виміряти всі ті види діяльності, що мають ринковий характер і які можна оцінити в грошовій формі, і показник, за допомогою якого можна оцінити компоненти добробуту населення (що поділяються на основні та додаткові). В результаті, ми отримуємо:

1. ВВП, за допомогою якого можна прослідкувати за зміною обсягів виробництва.

2. Показники рівня життя населення, що, в свою чергу, поділяються на:

а) основні (рівень освіти, тривалість життя, житлові умови, рівень безробіття, рівень забруднення навколишнього середовища.

б) додаткові (рівень ефективності політичних інститутів, особисте відчуття безпеки, рівень смертності).

Отже, показник ВВП може бути доповнений показниками виміру якості життя населення, впливу на навколишнє середовище, що, на нашу думку, необхідно у сучасних умовах.

У зв'язку з надмірною інтенсивністю сучасної глобалізації питання негативного впливу економічного зростання на навколишнє середовище стає одним з найактуальніших. І хоча наша планета вже відчуває на собі вплив від економічного зростання та глобалізації зокрема, вчені ще досі не можуть дійти до спільного рішення щодо впровадження майбутньої політики в країнах з великим рівнем доходу. За проведеним дослідженням, в ході якого опитали 814 респондентів щодо того, яких темпів зростання ВВП повинні досягнути розвинені країни в наступному десятилітті, 4,5% респондентів висловились за негативний темп зростання; 9,3 – за нульовий; 10,4% - за темп зростання в 1%; 25,8% підтримали темпи зростання в 2-3%; 6,5% за темпи зростання більше 3%. Медіана бажаного темпу зростання серед опитуваних становила 2% [10, с. 91].

Умовно сучасні моделі економічного зростання можна розділити на три групи: ті, що сповідають зростання економіки, але за умови збереження навколишнього середовища (як приклад, концепція «зеленого зростання»); ті, в основі яких лежить зупинка росту (концепція нульового зростання); ті, які передбачають зниження економічного зростання (від'ємне економічне зростання).

Концепція «зеленого зростання» (green growth) з'явилась внаслідок збільшення масштабу проблеми негативного впливу виробництва на навколишнє середовище. На глобальному рівні важко досягти згоди щодо цього питання, тому деякі країни змушені були самостійно шукати шлях збалансування зростання їх національних економік з проблемою забруднення та обмеженості природних ресурсів. Разом з концепцією «зеленого зростання» ще часто зазначають концепцію «блакитного зростання» (blue growth), яка передбачає реалізацію політики захисту світового океану та його ресурсів.

Згідно із визначенням Світового банку, «зелене зростання» - це економічне зростання, суть якого полягає в ефективному використанні природних ресурсів і яке корисне тим, що мінімізує забруднення та вплив на навколишнє середовище, враховуючи при цьому природні небезпеки. В 2011 році Організацією економічного співробітництва та розвитку було запропоновано Стратегію зеленого зростання, в якій зазначалось, що вона, по-перше, повинна забезпечити нову основу для національних розрахунків з урахуванням екологічних проблем, по-друге, вона повинна містити чіткі інструменти та рекомендації для формування національних політик, щоб допомогти урядам більш ефективно перейти до політики сталого розвитку і, по-третє, стратегія повинна стати джерелом інформації про шляхи підтримки зеленого зростання в розвинених країнах та в країнах, що розвиваються [12, с. 5].

Основними постулатами політики «зеленого зростання» є:

➤ підвищення продуктивності (за допомогою створення стимулів для інновацій, які забезпечать ефективне використання природних ресурсів та зменшать їх споживання);

➤ створення нових ринків в результаті диференціації ринкової пропозиції, наприклад, розробка екологічних товарів або технічних засобів;

➤ розробка фіскальної політики, зокрема, «зелених податків» (це також може допомогти з вирішенням проблеми боротьби з бідністю в таких сферах, як водопостачання та санітарія).

Варто зазначити також, що концепція «зеленого зростання» тісно пов'язана з концепцією сталого розвитку, оскільки сутність обох концепцій полягає в тому, що збереження навколишнього середовища може відбуватись і без зменшення економічного зростання [12, с. 7]. Відмінність полягає хіба що в тому, що «зелене зростання» досліджує вплив економічного зростання на навколишнє середовище, сучасні вчені навіть зазначають, що захист навколишнього середовища сприяє збільшенню темпів економічного зростання.

Концепція нульового росту передбачає зупинку економічного росту, його можливу стабільність. Основною ознакою даної концепції є її короткостроковий характер, оскільки часто причинами нульового

економічного зростання є тимчасові економічні кризи або ж проблеми в інших сферах (політичних або ж соціальних). Зупинка економічного зростання також може означати сповільнення глобалізаційних процесів. На сучасному етапі деякі вчені, зокрема прибічники екологічної економіки, дотримуються думки, що екологічна стійкість та менша потреба в енергії і споживанні загалом є значно важливішими за розвиток глобалізації [15, с. 7]. В економічному значенні така політика несе скоріше негативний ефект, ніж позитивний (наприклад, означає меншу кількість інвестицій, оскільки в такому випадку вони будуть просто не вигідними), проте якщо брати до уваги стан навколишнього середовища та його захист, то дана концепція є більш дієвою, ніж концепція «зеленого економічного» зростання, за якою часто лежить лише бажання екологічного відновлення, а не конкретні дії.

Ще більш радикальною концепцією є концепція *від'ємного* економічного зростання [8]. Мається на увазі, що економічно розвинені країни повинні відмовитись від зростання заради зростання і зосередитись на покращенні умов життя населення та екологічній складовій. Дана концепція також має короткостроковий характер. Передбачається, що застосовувати таку політику варто лише в тих випадках, коли в країні постає певна соціальна або екологічна проблема, вирішити яку можна в тому випадку, коли вона постає пріоритетом порівняно з іншими цілями (в цьому випадку цією ціллю виступає якраз-таки економічне зростання). Важливо не плутати від'ємне економічне зростання, що є результатом свідомого вибору політики певної країни з економічною рецесією, яка, навпаки, є результатом економічних кризових явищ. Знову ж таки, дана концепція може стати рушієм для вирішення теперішньої проблеми екологічного стану нашої планети, проте щодо застосування її в реальному житті виникають сумніви, навряд чи хоча б одна економічно розвинена країна добровільно погодилась би зменшити темпи економічного зростання, особливо якщо брати до уваги, що зниження темпів економічного росту також несе негативні наслідки.

Варто звернути увагу на ще одну, не менш важливу проблему сучасної світової економіки: *вплив виробництва на навколишнє середовище*. Наслідки прискорення глобалізаційних процесів в цілому та економічного зростання зокрема, особливо у розвинених країнах, негативно впливають на навколишнє середовище. Розвинені країни мають більший обсяг виробництва, як наслідок, більші викиди вуглекислого газу, збільшення споживання електроенергії, вирубка лісів та урбанізація. Стало зрозуміло, що людство використовує та потребує значно більше ресурсів, ніж ті, що наявні на нашій планеті. Згідно з прогнозами МВФ, в 2021 світовий ВВП зросте на 5.2%, це на 2.7% більше, ніж в 2019. Нагадаємо, що внесок у світовий ВВП нерівномірний: більшу частину продукції виробляють розвинені країни. Для того, щоб економіка зростала такими ж темпами, як зараз в США, потрібно 5 наших планет, Франція та Німеччина – 4, Японія – 3 [21].

Загалом, в період з 2000 по 2019 роки викиди вуглекислого газу збільшилися на 44% [11].

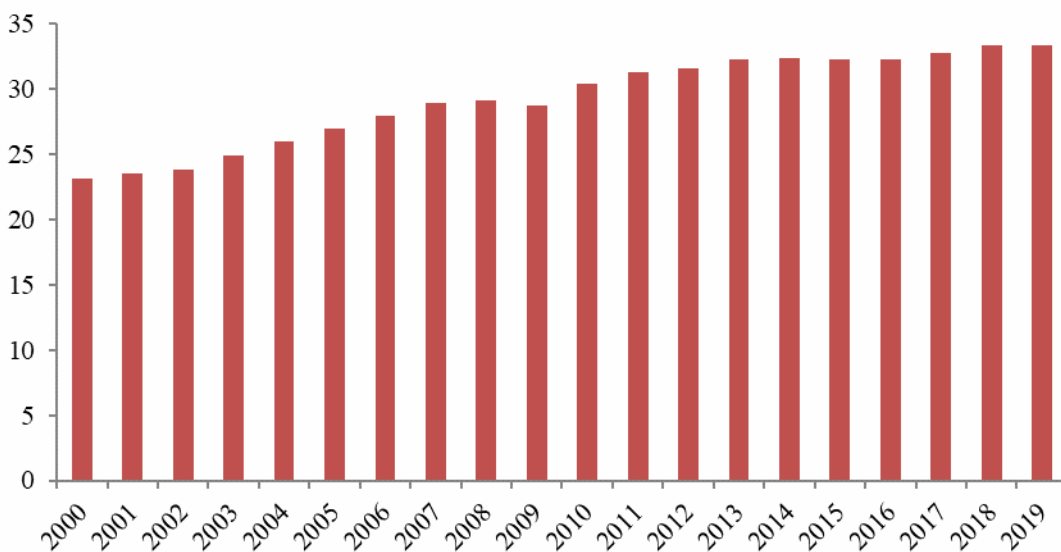

Рис. 2. Зростання викидів CO₂, 2000-2019, Гт [11]

В сукупності, країни з високим та середнім рівнем доходу викидають 86% від загальної кількості CO₂, країни з нижчим рівнем доходу – лише 14%, найбідніші країни, де проживає всього 9% населення, - 0,5% CO₂. Це досить чітко зображує відношення забруднення повітря до рівня доходів країни та кількості населення. Цікавим є той факт, що навіть приріст у кілька мільярдів людей в країнах з низьким рівнем доходу залишив би глобальний викид вуглекислого газу майже без змін в той час, як збільшення кількості населення країн з високим рівнем доходу хоча б на 1 мільярд призведе до збільшення CO₂ в повітрі майже на третину [17].

Методами вирішення проблеми негативного впливу економічного зростання на навколишнє середовище в розвинених країнах можуть бути:

- впровадження ефективної державної політики, яка відповідає екологічним потребам країн і вдало імплементована у національну нормативну базу;

- нові перспективи виробництва: виробляти продукцію, яка в процесі використання не несе негативного впливу на загальний екологічний стан;
- виробництво електроенергії «екологічно чистим» способом;
- методи транспортування, які або не забруднюють повітря або забруднюють його меншими темпами, ніж зараз: збільшення кількості велосипедних доріжок, перевага громадському транспорту, який вміщує більшу кількість людей;
- один з найдієвіших методів – скоротити обсяги виробництва, а разом з ними, і обсяги економічного зростання.

Надмірне споживання як результат розвитку глобалізації. Разом з посиленням глобалізаційних процесів збільшуються і потреби людства. Виникає певна суперечність, адже людські потреби мають властивість збільшуватись до нескінченності в той час, як ресурси нашої планети лише меншають, що значно порушує баланс. За умови глобалізаційних процесів часто причинами цього є прискорення міжнародної торгівлі та зростання обсягів виробництва, а разом з ним і швидке зростання потреб споживачів. Крім того, до основних причин важливо додати також і розвиток капіталізму, адже явище суспільного споживання є його логічним та неминучим наслідком. З точки зору маркетингу, суспільство масового споживання бере початок з «маркетингової революції», в ході якої задоволення та надмірна увага до потреб споживачів стали основною метою будь-якої компанії. В XXI столітті маркетингова політика стала ще більш агресивною, споживач скоріше виступає «беззахисним» під її нав'язливим натиском, тому ще одним важливим аспектом сучасності є регулятивна політика в сфері захисту прав та безпеки споживачів, особливо в країнах з високим рівнем виробництва та доходів. З іншого боку, культура суспільного споживання говорить про значний розвиток суспільства в цілому: доходи людей дозволяють купувати їм не лише ті товари, які задовольняють базові потреби, а й навіть ті товари або ж послуги, які їм не потрібні.

Серед негативних наслідків надмірного суспільного споживання можна виділити наступні:

- погіршення екологічного стану: споживачі відповідають за понад 60% світових викидів парникового газу і до 80% загального використання води;

- з соціальної точки зору, масове споживацтво сприяє нездоровому гедонізму, а в деяких випадках ще й стандартизації самовираження;

ефект Веблена, або ж так званий «демонстративний ефект»: майже зникають кордони між «потребою» та «псевдопотребою», люди частіше купують товари з метою демонстрації, а не з метою задоволення власних побажань

- надмірні витрати заощаджень споживачів, а разом з тим, відповідно, і зменшення можливості споживачів до інвестицій.

Як вже було зазначено, споживацтво – логічний результат розвитку капіталістичного світу, а в умовах сучасної глобалізації уникнути його впливу просто неможливо.

Поки одна частина суспільства страждає від надмірного споживання, інша стикається з наступною проблемою – так званим «недоспоживанням» внаслідок *нерівномірного розподілу доходів*.

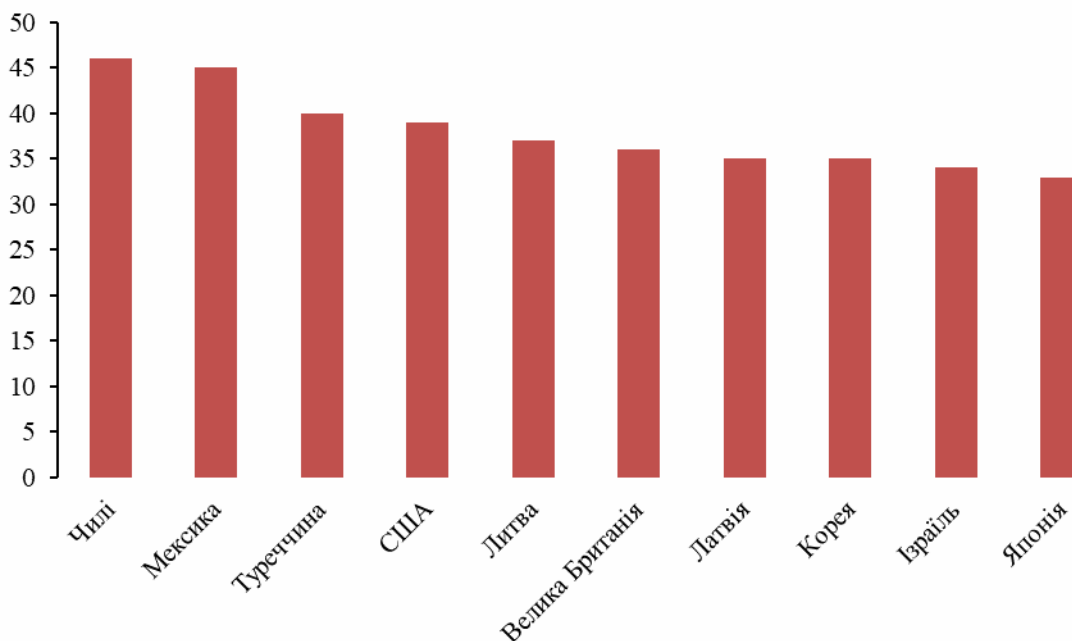

Рис. 3. Країни з найбільшою нерівністю розподілу доходів, 2018р. [16]

Відповідно до Індексу Джині, наразі країнами з найбільшою нерівністю розподілу доходів є розвинені країни. Наприклад, коефіцієнт нерівності в Чилі сягає 46% , в Туреччині – 40%, в США – 39% [16].

В цілому, зростання нерівності розподілу доходів в світі – процес, який розпочався внаслідок прискорення глобалізаційних процесів, а разом з ними і міжнародної торгівлі та конкуренції. Нерівномірність розподілу доходів, як і надмірне споживання, є логічним результатом розвитку капіталізму. На думку французького економіста Т. Пікетті [18, с. 233], центральним протиріччям є те, що середня норма прибутку на капітал зазвичай перевищує темпи економічного зростання, що саме по собі є силою розбіжності між багатими та бідними. Наразі темпи економічного зростання стали значно меншими та сталими, що характеризується зростанням співвідношення доходу та капіталу, а, отже, зростаюча нерівність в світі – процес, який вже розпочався і на який важко вплинути.

З усього вищезазначеного можна зробити висновок, що економічно розвиненим країнам варто переглянути свої цілі та макроекономічну політику, зокрема:

1. Переглянути свої політичні пріоритети. Влада часто спекулює таким макроекономічним показником, як темп зростання ВВП, зрештою, економічне зростання – одна з перших цілей, досягнення якої очікують кожного року. Але в такому випадку варто пам'ятати і про довгострокове майбутнє та розуміти, що за зростанням ВВП стоїть чимало негативних наслідків. В сучасному світі політика постійного зростання має достатньо негативних наслідків, й на нашу думку, потребує заміни на сталий або «зелений» розвиток, з помірним використанням природних ресурсів.

2. Замінити соціальну залежність від економічного зростання на залежність від навколишнього світу. Потреби людства мають нескінченний характер в той час, як природні ресурси вичерпні. Постає питання залежності потреб від ресурсів. У такому випадку, при встановленні майбутніх макроекономічних цілей, варто враховувати, насамперед, обмеженість природних ресурсів та проблематику сучасного стану навколишнього середовища.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Поняття глобалізації стосується усіх сфер суспільного життя, його можна визначити як процес трансформації світового господарства в єдиний економічний, політичний, інформаційний, соціальний, фінансовий простір внаслідок прискорення і інтенсифікації взаємовідносин між країнами. В контексті глобалізації доцільно визначити наслідки та прояви економічного зростання в розвинених країнах. Зокрема, до негативних проявів прискорення глобалізаційних процесів у розвинених країнах належать: зростання ВВП та використання цього показника для виміру економічного добробуту загалом, надмірне споживання серед населення, негативний вплив зростання на навколишнє середовище в результаті надмірного економічного зростання та нерівномірний розподіл доходів серед населення.

Так, ВВП набуло популярності з середини ХХ століття і на той час даний показник можна було вважати дійсно дієвим засобом виміру зростання обсягів виробництва, проте сучасний світ потребує більш комплексного показника, який може врахувати ще й соціальні аспекти життя населення. Альтернативи ВВП можна розділити на три групи показників: коригуючі, суб'єктивні та комплексні. Найбільш вдалою альтернативою є саме комплексні показники, оскільки вони поєднують як суб'єктивні оцінки, так і об'єктивні. Зі зростанням ВВП тісно пов'язане й питання впливу на навколишнє середовище.

Актуальною проблемою на сьогодні є надмірне споживання. Споживацтво – логічний результат розвитку капіталістичного світу, а в умовах сучасної глобалізації уникнути його впливу просто неможливо, можна лише пом'якшити його наслідки.

Одним з негативних проявів глобалізації є також нерівномірний розподіл доходів. В 2018 році до списку країн з найбільш нерівномірним рівнем розподілу доходів ввійшли саме розвинені країни: Японія, Ізраїль, Корея, Латвія, Велика Британія, Литва, США, Туреччина, Мексика, Чилі.

Для подолання всіх цих проблем потрібно зрозуміти, що на сучасному етапі розвитку питання формування політики економічного зростання в розвинених країнах є нагальною потребою. Необхідне помірне зростання, яке використовує мінімум природних ресурсів. Для цього потрібен перегляд політичних та соціальних пріоритетів економічно розвинутих країн. Найбільш популярними концепціями економічного зростання в ХХІ столітті є: «зелене зростання» (а поруч з ним і «блакитне зростання»), концепція нульового та від'ємного росту, сталий розвиток. Кожна з них має свої плюси й мінуси, говорити про пріоритети у виборі тієї чи іншої концепції поки зарано. Проте, все більше стає зрозуміло, що проблема заміни моделі економічного зростання вже назріла.

Список літератури.

1. Білорус О. Проблеми глобалізму і глобальної інтеграції розвитку. *Україна дипломатична*. 2009. №10. С. 118-137.
2. Гальчинський А. С. Політична нооекономіка: початок оновленої парадигми економічних знань. Київ : Либідь, 2013. 472 с.
3. Герасименко А.Г. Місце України у глобальній економіці: сучасний стан та перспективи. Проблеми системного підходу в економіці. 2020. 4 (78). С.45-50.
4. Герасименко А. Г. Нова нормальність економіки ХХІ ст. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2020. № 3 (131). С.5-26.
5. Колодко Гж. Новий прагматизм або економіка помірності. *Економіка України*. 2013. №11(624). С. 13-27.

6. Лагутін В. Д. Онтологічні та гносеологічні засади економічної науки XXI століття. Вісник КНТЕУ. 2020. №2. с. 21-35.
7. Лебедева Л.В. Соціально-економічний розвиток та способи його виміру. Конкуренція. Вісник АМК України. 2013. №1(48). С.54-59.
8. Cosme I., Santos, R., and O'Neill, D.W. Assessing the degrowth discourse: A review and analysis of academic degrowth policy proposals. *Journal of Cleaner Production*. 2017. Vol.149. p. 321-334.
9. Costanza R. Development: Time to leave GDP behind. *Nature*. 2014. Vol. 505. p. 283-285.
10. Drews S., JCJM Van den Bergh. Scientists' views on economic growth versus the environment: a questionnaire survey among economists and non-economists. *Global Environmental Change*. 2017. Vol. 46. p. 88-103.
11. International Energy Agency [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iea.org/>
12. Kasztelan A. Green Growth, Green Economy and Sustainable Development: Terminological and Relational Discourse. *Prague Economic Papers*. 2017. Vol 26(4). p. 487-499.
13. Kubiszewski I. Beyond GDP: Measuring and achieving global genuine progress. *Ecological Economics*. 2013. Vol. 93. p. 57-68.
14. Kuznets S. How To Judge Quality. *The new republic*. 1962. Vol.147(16). p.29-32.
15. Malmaeus M., Alfredsson E. Potential Consequences on the Economy of Low or No Growth - Short and Long Term Perspectives. *Ecological Economics*. 2017. Vol.134. p. 57-64.
16. OECD Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.oecd.org/>
17. Our World in Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ourworldindata.org/>
18. Piketty T. Capital in the Twenty-first Century. Cambridge: The Belknap Press (Harvard University Press). 2014. 452 p.
19. Rana W. Theory of Complex Interdependence: A Comparative Analysis of Realist and Neoliberal Thoughts. *International Journal of Business and Social Science*. 2015. Vol. 6, No. 2. p. 290-297.
20. Robertson R., Lechner F. Modernization, Globalization and the Problem of Culture in World-Systems Theory. *Theory, Culture and Society*. 1985. Vol. 2. p. 103-117.
21. Strategies for one-planet prosperity. How to build lasting success on our finite planet [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://download.schneiderelectric.com/files?p_enDocType=White+Paper&p_File_Name=Earth+Overshoot+Day+-+Final.pdf&p_Doc_Ref=earth_overshoot_day
22. Wallerstein I. M. The Modern World-System I. London: Academic Press, Inc, 1974. 753 p.
23. Waltz K. Globalization and American Power. *The National Interest*. 2000. No. 59. p. 46-56.
24. World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.worldbank.org/>

References.

1. Bilorus, O. (2009), Problems of globalism and global integration of development. *Ukrayina Dyplomatychna - Diplomatic Ukraine*, vol.10, pp. 118-137.
2. Galchinsky, A. (2013), *Politychna nooekonomika: pochatok onovlenoi paradyhmy ekonomichnykh znan'* [Political nooeconomics: the beginning of an updated paradigm of economic knowledge], Lybid ', Kyiv, Ukraine.
3. Herasymenko, A. (2020), "Ukraine's place in the global economy: current status and prospects". *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, 4 (78), pp. 45-50.
4. Herasymenko, A. (2020), "New normalcy of the economy of the XXI century". *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu*, № 3 (131), pp.5-26.
5. Kolodko, Hzh. (2013), New pragmatism or the economy of moderation. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine Economy*, vol. 11, 624, pp. 13-27.
6. Lagutin, V. (2020), Ontological and epistemological principles of economics of the XXI century. *Visnyk KNTEU*, vol. 2, pp. 21-35.
7. Lebedeva, L. (2013), Socio-economic development and methods of its measurement. *Visnyk AMK Ukrainy*, vol.1(48), pp. 54-59.
8. Cosme, I., Santos, R., and O'Neill, D.W. (2017), Assessing the degrowth discourse: A review and analysis of academic degrowth policy proposals. *Journal of Cleaner Production*, vol. 149, pp. 321-334.
9. Costanza, R. (2014), Development: Time to leave GDP behind. *Nature*, vol. 505, pp. 283-285.
10. Drews, S., & JCJM Van den Bergh, (2017), Scientists' views on economic growth versus the environment: a questionnaire survey among economists and non-economists. *Global Environmental Change*, vol. 46, pp. 88-103.
11. The official site of International Energy Agency (2021), available at: <https://www.iea.org/> (Accessed 20 Jan 2021).
12. Kasztelan, A. (2017), Green Growth, Green Economy and Sustainable Development: Terminological and Relational Discourse. *Prague Economic Papers*, vol. 26(4), pp. 487-499.
13. Kubiszewski, I. (2013), Beyond GDP: Measuring and achieving global genuine progress. *Ecological Economics*, vol. 93, pp. 57-68.
14. Kuznets, S. (1962), How To Judge Quality. *The new republic*, vol. 147(16), pp. 29-32.
15. Malmaeus, M., Alfredsson, E. (2017), Potential Consequences on the Economy of Low or No Growth - Short and Long Term Perspectives. *Ecological Economics*, vol. 134, pp. 57-64.

16. The official site of OECD Data (2021), available at: <https://data.oecd.org/> (Accessed 20 Jan 2021).
17. Our World in Data (2021), available at: <https://ourworldindata.org/> (Accessed 20 Jan 2021).
18. Piketty, T. (2014), *Capital in the Twenty-first Century*. Cambridge: The Belknap Press (Harvard University Press), 452 p.
19. Rana, W. (2015), Theory of Complex Interdependence: A Comparative Analysis of Realist and Neoliberal Thoughts. *International Journal of Business and Social Science*, vol. 6 (2), pp. 290-297.
20. Robertson, R., & Lechner, F. (1985), Modernization, Globalization and the Problem of Culture in World-Systems Theory. *Theory, Culture and Society*, vol. 2, pp. 103-117.
21. Strategies for one-planet prosperity. How to build lasting success on our finite planet. (2021), available at: https://download.schneiderelectric.com/files?p_enDocType=White+Paper&p_File_Name=Earth+Overshoot+Day++Final.pdf&p_Doc_Ref=earth_overshoot_day (Accessed 20 Jan 2021).
22. Wallerstein, I. M. (1974), *The Modern World-System I*. London: Academic Press, Inc, 753 p.
23. Waltz, K. (2000), Globalization and American Power. *The National Interest*, vol. 59, pp. 46-56.
24. The official site of World Bank (2021), available at: <https://www.worldbank.org/> (Accessed 20 Jan 2021).

Стаття надійшла до редакції 25.01.2021 р.